

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ, ТУРИЗМУ ТА КРАЄЗНАВСТВА
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ВАСИЛІВСЬКА ЗОШ І-ІІІ СТУПЕНІВ
ОЧАКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ВСЕУКРАЇНСЬКА ЕКСПЕДИЦІЯ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
«МОЯ БАТЬКІВЩИНА – УКРАЇНА»

НАПРЯМ «З ПОПЕЛУ ЗАБУТТЯ»

**«УЧАСТЬ КОРАБЛІВ ДУНАЙСЬКОЇ
ФЛОТИЛІЇ В ОБОРОНІ КІНБУРНУ»**

2020 р.

ДАНІ ПРО ВИКОНАВЦІВ

Члени гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради, учні Василівської ЗОШ I-III ступенів Очаківської районної ради Миколаївської області:

- Агафонова Варвара Олександрівна, учениця 10 класу, заступник керівника експедиції;
- Твердовський Володимир В'ячеславович, учень 7 класу, фотограф;
- Вакуленко Юлія Юріївна, учениця 9 класу, відповідальна за набір тексту;
- Цветков Денис Олександрович, учень 7 класу, відповідальний за роботу з респондентами;
- Калина Кирил Васильович, учень 7 класу, відповідальний за пошук інформації в Книгах Пам'яті;
- Семенюк Іванна Анатоліївна, учениця 10 класу, редактор;
- Ляшевський Назар Олегович, учень 7 класу, відповідальний за поширення інформації про результати експедиції.

Керівник: *Твердовська Любов Петрівна*, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради, вчитель історії Василівської ЗОШ I-III ступенів Очаківської районної ради Миколаївської області, тел. 0681237654

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1 Перший з п'яти	6
2 Мінний загороджувач «Колхозник».....	12
3 Відлуння Другої світової війни.....	13
4 Пошукові експедиції учнів	14
Висновки.....	17
Використані джерела.....	19
Фотододатки.....	20

ВСТУП

Бойові дії в Очакові почалися у перші дні II Світової війни, коли нацистська авіація почала скидати у Дніпро-Бузький лиман магнітно-акустичні міни. Водолази з бригади торпедних катерів знешкоджували їх. Але до середини серпня 1941 р. ворог підійшов до міста у районі Березанського лиману. 16 серпня Очаків вже було оточено із 3-х сторін. Коли 20 серпня радянські війська залишили міста Миколаїв і Херсон, командування прийняло рішення евакуювати гарнізони Очакова на Кінбурнську косу, де до кінця вересня продовжувались бої з ворогом, у яких брали участь бойові кораблі Дунайської військової флотилії Чорноморського флоту, два з яких після нападу нацистської авіації затонули біля берегів с. Покровка. Тому ми поставили собі завдання: знайти відомості про загиблі кораблі Дунайської флотилії, встановити прізвища всіх загиблих моряків, відтворити відомості про останній бій монітору «Ударний» та мінзагу «Колхозник» та вшанувати імена героїв-моряків, які загинули, захищаючи Кінбурнську косу. Після загибелі кораблів моряки, які залишилися живими, брали участь у боях на узбережжі Ягорлицької затоки, стримували ворога, аби дати можливість здійснити евакуацію відступаючих радянських військ на о. Тендру.

Наше дослідження дуже *актуальне* через те, що оборона Кінбурнського півострова у 1941 році – це «біла пляма» в історії Другої світової війни, в науковій літературі про трагічні події початку воєнних дій на узбережжі Чорного моря лише згадується, дослідження не проводились. До того ж на території півострова немає жодного пам'ятного знака на згадку про ці події.

Мета нашої експедиції: дослідити та висвітлити інформацію про участь кораблів Дунайської флотилії в обороні Кінбурну.

Завдання роботи:

- поглиблювати знання учнів про події Другої світової війни на території України та їх вплив на розвиток і хід наступних бойових операцій;
- встановити на місцевості місце останнього бою моряків Дунайської флотилії у вересні 1941 р.;

- привернути увагу громадськості на необхідність збереження історичної пам'яті нашого народу
- знайти відомості про загиблі кораблі Дунайської флотилії,
- встановити прізвища всіх загиблих моряків,
- відтворити відомості про останній бій монітору «Ударний» та мінзагу «Колхозник»;
- вшанувати імена героїв-моряків, які загинули, захищаючи Кінбурнську косу
- дослідити територію узбережжя Ягорлицької затоки на предмет виявлення артефактів Другої світової війни.

Джерельна база роботи:

- архівні документи Покровської сільської ради;
- наукова література;
- спогади старожилів мешканців с. Василівка, очевидців подій II Світової війни;
- фотоматеріали отриманий під час експедиції;

Хронологічні межі: робота охоплює події вересня 1941р. – період оборони Кінбурнського півострова.

Методи пошукової роботи: аналіз наукових праць, опитування, історичний, описовий, фотографування.

Етапи пошукової роботи

- 1 Підготовчий: пошук і вивчення літератури.
- 2 Опитування свідків подій 1941 року .
- 3 Пошук інформації про загиблих моряків в Книгах Пам'яті.
- 4 Співпраця зі спеціалістами-водолазами 20-го аварійно-рятувального загону спецпризначення ГУ МНС України у Миколаївській області
- 5 Експедиція до міст поховання.
- 6 Вшанування пам'яті героїв

ПЕРШИЙ З П'ЯТИ

Коли осінній вітер накидається на мілководну чорноморську Ягорлицьку затоку, її вода закипає пінними гребенями і високі хвилі з ревом починають накочуватися на берег і безсило опадати, залишаючи на ньому гальку, водорості, дрібну рибку. Викидає море й інше: ні-ні та й дзвякне об каміння позеленіла латунна гільза або іржавою плямою ляже на пісок осколок снаряда.

Фото 1. Монітор «Ударний». [6, с.2]

Пам'ять дбайливо зберігає в своїх потаємних куточках безцінні крупиці відомостей про події, що відбулися тут сімдесят дев'ять років тому. У пошуках інформації, на початку експедиції ми зустрілись зі старожилами села Василівка (додаток 1,2). Місцеві жителі розказали, що у вересні сорок першого в

Ягорлицькій затоці боровся з нацистськими літаками радянський військовий корабель [6]. Протягом багатьох годин наші моряки героїчно відбивали нальоти німецьких бомбардувальників, залишаючись до кінця на бойових постах. Вивчаючи літературу про воєнні дії на Миколаївщині та Книги Пам'яті України, ми встановили, що у серпні 1957 року експедиція спортсменів-підводників Одеського морського клубу ДОСААФ виявила на дні затоки остов військового корабля. (додаток 13). Характерні обводи вказували на те, що це монітор. Очистивши частицу борту, учасники експедиції прочитали і назву – «Ударний». Вивчаючи публікації, ми склали характеристику цього корабля і дізнались наступне.

Фото 2 Монітор «Ударний» [3, с.125]

Саме монітор «Ударний» (фото 1, 2) відкриває історію створення радянських річкових моніторів. Він був спущений на воду 1931 року і представляв собою потужний артилерійський корабель. До складу флоту зарахований 1934 року. 1939 року монітор увійшов до складу Дунайської флотилії. Водотоннажність 385 т,

потужність двигунів 1600 к.с., швидкість ходу 11,6 вузла. Довжина 53,6 м., ширина 11,1 м, осадка 0,82 м. Бронювання: рубка й гарматні щити 8 мм. За три роки експлуатації були виявлені деякі конструктивні недоліки, тому у 1938-1939 рр.

корабель модернізовано, змінено форму носової кінцівки судна, що дало можливість збільшити швидкість та покращити морехідні якості. Монітор мав потужне для того часу озброєння – дві 130 мм далекобійні гармати, встановлені у носовій частині судна. В барбеті другої башти знаходився командний пункт управління монітором. Невелика вузька надбудова з бойовою рубкою була розташована ближче до корми, що збільшувало кормовий сектор обстрілу гармат головного калібру. Озброєння монітору доповнювали чотири 45-мм гармати та чотири зчетверені кулемети МК-4. Екіпаж судна за штатним розписом нараховував 98 чоловік. Бойове хрещення «Ударний» прийняв 22 червня 1941 року [Зс124].

В перші місяці війни монітору довелося брати участь в боях на Дунаї, обороняти Ізмаїл, здійснювати перехід штормовим морем в Одесу, воювати під Вознесенськом, Новою Одесою, боронити Миколаїв та Херсон, захищати Тендрівську бойову ділянку. Командував кораблем капітан-лейтенант Прохоров Іван Олександрович, комісар монітору – Федоренко Демид Євдокимович.

Фото 3.
Федотов В.К.[7]

11 вересня 1941 року на Каховському плацдармі нацистські війська прорвали фронт і захопили Очаків, Миколаїв, Херсон, відрізавши кораблі Дунайської флотилії і Тендрівську бойову ділянку від головних сил Червоної Армії. Тендра стала ключем до морської брами Одеси. Саме тому сюди були залучені всі допоміжні частини флотилії. Зайнявши оборону на рубежі Збурівка, Чулаківка, Залізний Порт, вони забезпечували евакуацію військ та бойової техніки на Тендру. Моряків-дунайців, які боронили Кінбурн, підтримували гарматним вогнем монітори «Ударний», «Железняков», мінна база «Колхозник» та бронекатери. З 16 до 19 вересня 1941 р. монітори «Ударний» і «Железняков» вели вогонь по гітлерівським військам у районі сіл Старої та Нової Збурівки. Німецькі бомбардувальники намагались атакувати кораблі Дунайської флотилії, але успіху не мали. 19 вересня кораблі отримали наказ покинути пониззя Дніпра і вийти в Ягорлицьку затоку в район дислокації штабу флотилії – село Покровку. З настанням темноти кораблі залишили район Дніпра. Використовуючи малу осадку монітора [4, с. 150-152], І.О. Прохоров вирішив йти, минаючи фарватери.

Фото 4. Останній бій монітора «Ударний»[3,с. 125]

На борт судна запросили місцевого рибалку з села Прогної Василя Костянтиновича Федотова (фото 3). По віку Федотов не підлягав мобілізації, але погодився провести кораблі у Дніпровському лимані. Він добре знав рідні плеса і без перешкод провів судна мимо занятого противником правого берега. Влітку 2019 року

ми побували на батьківщині героя у с. Геройське Голопристанського району Херсонської області, відвідали музей Геройської школи, і дізнались про його родину (додаток 3,4) [7]. 20 вересня «Ударний» вийшов на вогневу позицію в Ягорлицькій затоці у районі Юрківських глибин, звідки обстрілював противника, який вів наступ на село Іванівка Голопристанського району Херсонської області і Кінбурнську косу. Але був підданий масовому бомбардуванню німецькими пікирувальниками Ю-87, внаслідок чого монітор отримав великі ушкодження і затонув (фото 4).

Останній бій «Ударного» Вадим Ларін описав так: «Під покривом туману стягувалися до села Іванівка на узбережжі Ягорлицької затоки добірні частини фашистів. Ревіли машини, повзли танки, бронетранспортери. І раптом рев моторів перекрили гарматні постріли – в димці, яка оповила затоку, показався силует військового корабля. Ворог змушений був зупинитися, а потім відійти від Іванівки. «Ударний», а це був саме він, безперервно вів вогонь по скупченням ворожих військ. Але в полудень з моря подув вітер, туман розсіявся, небо очистилося від хмар, і в атаку на монітор ринулись бомбардувальники. Монітор відбивав їх атаку, але через мілководдя був позбавлений можливості маневрувати, ставши зручною ціллю для фашистів. Після одної з атак корабель втратив хід – бомба з німецького пікирувальника вцілила в машинне відділення»

Монітор витримав сутичку майже з двома десятками ворожих літаків. Непереможений, з прапором, який розвівався, «Ударний» пішов на дно [3, с. 126].

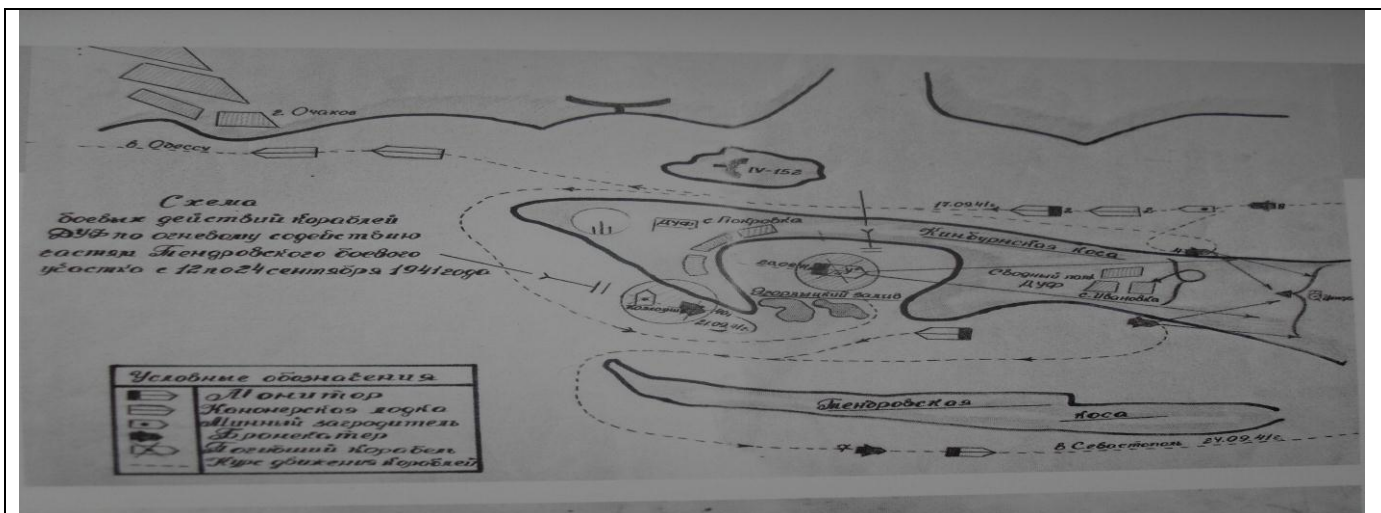

Фото 5. Схема бойових дій кораблів ДУФ з 12 до 24 вересня 1941р. [3, с. 125]

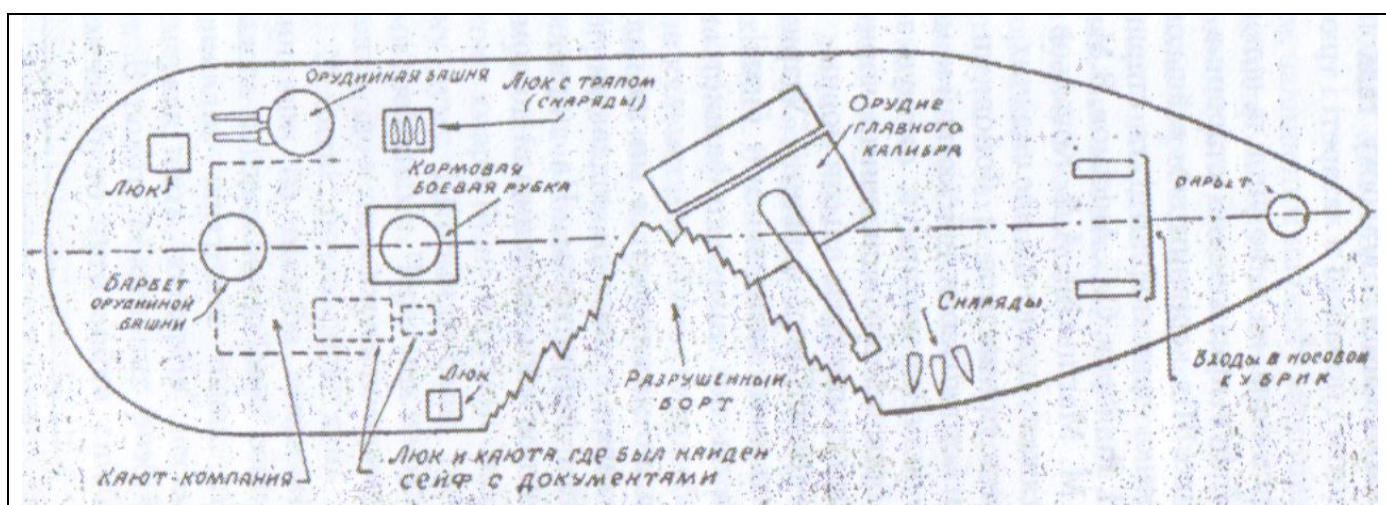
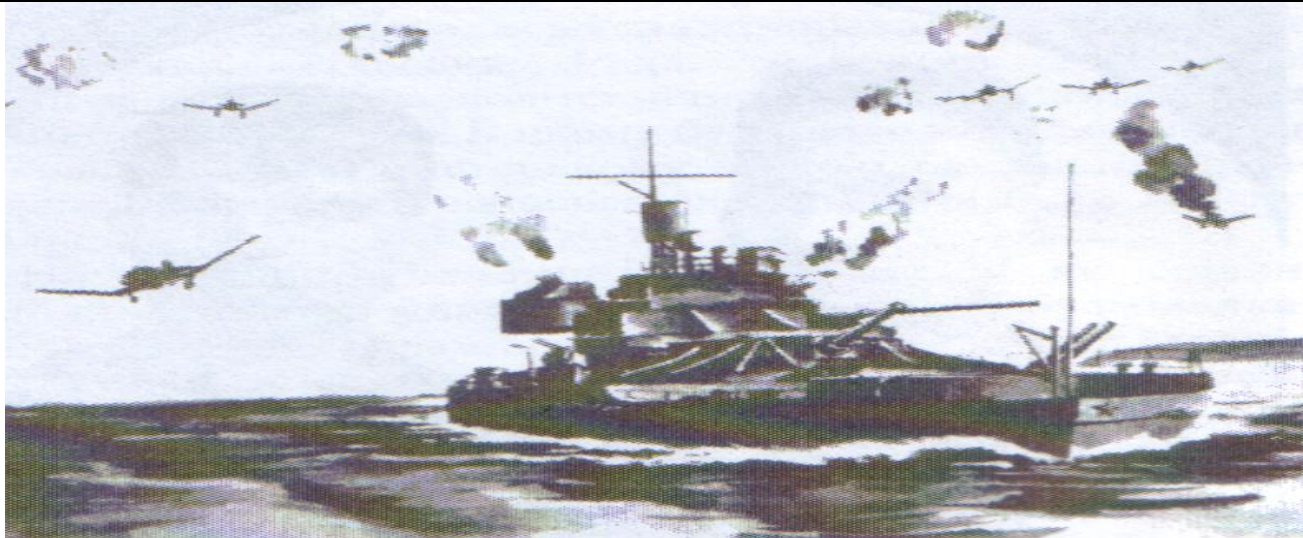

Фото 6. Схема монитору «Ударный», складена учасниками підводної експедиції 1963 р.[3, с. 126]

Лежит в Ягорлыцком заливе на дне
 Корабль, занесённый илом,
 Зияют пробоины в грозной броне.
 Изранен, истерзан тротилом...
 Братишки в тельняшках в Кинбурнских песках
 В крови отражали атаки.
 На помощь пришёл к ним дунайский «Варяг» –
 «Ударный», не знающий страха...
 Как воин, «Ударный» здесь насмерть стоял.
 Молчал лишь у пушек убитый.
 Упал командир, не покинув штурвал,
 Машинное бомбой пробито...

Их было сто двадцать ребят молодых,
Остались немногие живы,
Не носят медалей они золотых,
Хоть в смерти врага победили...
Стоит у залива , как вечный маяк,
Им памятник , слитый из стали,
И песни поют про дунайский «Варяг»
О тех, кто свой флаг не спускали.

Ларін В.[3 с 131]

Репродукція картини В.В. Кастричко "Останній бій монітора "Ударний". м. Севастополь, 1984 р.

Фото 7 [2, с. 24]

Під час бою загинуло 73 особи, у т.ч. й командир корабля Прохоров І.О. Місцем поховання героїв стала Ягорлицька затока. 1971 року студентами Одеського медичного інституту у селі Покровка біля сільської ради встановлено пам'ятник морякам монітору «Ударний» (фото 8) [1].

Працюючи з Книгами пам'яті ми встановили імена всіх загиблих матросів монітору (додаток 13) [1, с. 229].

Інших врятувала Кінбурнська коса, до берегів якої змогли допливти ті, хто залишився в живих.

Фото 8. Пам'ятник морякам монітору «Ударний» [Фото В. Агафонові]

Фото 9.
Березовський О.
[З.с. 129]

Одним з них був Березовський О.О. (фото 9), який вів активну переписку з учнями Покровської школи до кінця 90 рр. ХХ ст. і розповів про ту трагічну ніч 20 вересня 1941р. Залишитися живими і допливти до берега змогли лише В.М. Назаров, О.П. Щербаченко, М.В. Землянський, М.І. Михайлов, А.П. Гончаров, А.Д. Ковальов, П.П. Борульник, І.Д. Бондар. З 15 поранених, яких раніше було відправлено в шлюпці до берега, ступив на берег коси лише військовий комісар корабля Д.Є. Федоренко. Гітлерівські пікірувальники розстріляли з кулемета беззахисних людей вже біля берега. Вночі два катерних тральщики, під командуванням інженер-капітана 3-го рангу М.О. Мунаєва, підійшли до монітора і першого підняли на палубу тральщика О.С. Анісімова, потім зняли з бойової рубки корабля В.О. Крінова, І.П. Гуліна, Г.Т. Лаптія. Попрощавшись з флагманом, рятувальники пішли борознити водну акваторію району трагедії, розшукуючи моряків. Були врятовані П.С. Печененко, М.В. Баб'як, О.І. Суботін, П.Н. Деревянко, Г.С. Северин, Й.Я. Сенченко. Радистів О.Ф. Баранова і О. Березовського, що втратили свідомість, підняли багром на тральщик. Всіх врятованих доставляли в с. Покровку, де діяв штаб Дунайської військової флотилії [2].

Фото 10. Зустріч ветеранів монітору «Ударний» 1985 р. [8]

9 травня 1985 р. біля пам'ятника загиблим морякам зустрілись ветерани монітору «Ударний», яким пощастило дожити до Перемоги. На зустріч приїхали Березовський, Анісімов, Крінов і Назаров. З букетами квітів ветерани вийшли до берега Ягорлицької затоки, зняли капелюхи, поклали квіти на воду і декілька хвилин мовчки стояли, згадуючи бойове минуле [8].

Ратників монітору «Ударний», що вижили, подальші фронтові шляхи повели – одних через шпиталь, а інших – в частини Чорноморського флоту. Воєнком корабля Д.Є. Федоренко загинув у квітні 1942 р., обороняючи Севастополь. Лейтенанта Г.В. Лимаренка призначили командиром артилерійської бойової частини човна

«Ріон» Азовської військової флотилії. Він загинув у бою 22.07.1942 р. Більшість моряків «Ударного» служили в складі Азовської військової флотилії. Кулеметник О.М. Магіцький, артилеристи І.П. Гулін і Г.Т. Лаптії були зараховані до складу дунайського монітора «Железняков». В.М. Назаров служив на госпітальному судні, брав участь у боях на Малій землі, звільняв Новоросійськ Ю.С. Анісімов брав участь у жорстоких боях в Севастополі, Керчі, Тамані, Новоросійську, Мелітополі [2].

МІННИЙ ЗАГОРОДЖУВАЧ «КОЛХОЗНИК»

Фото 11. Мінзаг «Колхозник» [6, с. 2]

Мінзаг «Колхозник» (фото 11, 12) був спроектований та побудований у тридцятих роках на київському заводі «Ленинская кузня». Спершу він був річковим буксиром, навіть пароплавом, а у 1932 році після переобладнання під мінний загороджувач, перебував у складі Дніпровської, а з 1940 року – Дунайської військової флотилії Чорноморського флоту. Невеликий за розміром – 50 метрів у довжину та близько 10 метрів у ширину, «Колхозник» після обладнання ніс на борту 104 морських міни зразка 1908 р., його озброєння складало дві 76,2 міліметрові зенітні гармати Лендера та кулемет «Максим». Екіпаж на 1941 рік становив 32 особи. Командир корабля старший лейтенант Сергій Петро Максимович, помічник – лейтенант Портной Іван Михайлович. У червні 1941р. «Колхозник» брав участь у знаменитому «Кілійському десанті», коли радянські війська захопили територію Румунії, обороняв Миколаїв, Вознесенськ, Херсон [6, с. 2].

У вересні 1941 року кораблі Дунайської флотилії були передислоковані в район Кінбурну для мінного загороджування каналу, що забезпечував вхід в річки Південний Буг і Дніпро. 19 вересня розпочався наступ. Ці кілька днів вересня 1941 р. стали найкривавішими в історії оборони Очаківщини. 21 вересня «Колхозник» знаходився в Тендровській затоці на траверсі Покровської коси, коли його атакувала ворожа авіація. Про останній бій мінзага написав у своїх спогадах Я. Жуков, учасник бойових дій на Кінбурні: «На мінзаг йшло 11 «Юнкерсів-87». Першим помітив їх сигнальний Василь Савченко. Зенітники відкрили по літаках

вогонь, як тільки ті вийшли у піке. Вогонь вели командир гармати Олександр Нікітін, кулеметники Григорій Силенок і Микола Пучков. Два літаки були збиті і впали у морі неподалік від корабля. Але наступний «Юнкерс» встиг скинути бомби на корабель, одна з них втрапила у ходовий мостик, пробила палубу й вибухнула. У машинному відділенні почалася пожежа, під час якої загинув командир корабля Сергіїв П.М., його помічник Портной І.М., командир кулеметного розрахунку Силенок Г., кулеметник Пучков М., рульовий Пархоменко А. Пожежа посилювалась. З вогнем самовіддано боролись Гутник І.М., головний старшина Яків Корнеєв, старшини 2 статті Дем'ян Матвієнко, Григорій Бовтун, Василь Савченко, червонофлотець Іван Бобровник. І вони майже подолали стихію, але на корабель знову посипались бомби, і моряків вибухова хвиля кинула у полум'я, вони загинули. Командування кораблем узяв на себе старший фельдшер В. Дубровський. Після того, як у корабель влучило ще дві бомби, Дубровський дав наказ евакуювати на шлюпках поранених і покинути корабель.»

Із 32 членів екіпажу «Колхозника» загинули тоді 15 чоловік. Місце поховання героїв – Тендрівська затока біля с. Покровка [1, с. 229].

Фото 12. Мінзаг «Колхозник» [6, с. 2]

Разом з МЗ «Колхозник» загинув тоді і бронекатер БК № 401, його залишки лежать під водою неподалік від узбережжя Кінбурнської коси. Вивчаючи Книги Пам'яті ми знайшли відомості про особовий склад мінного загороджувача «Колхозник» та БК № 401, які загинули у тому бою (додаток 13) [1].

Залишки «Колхозника» були вперше професійно обстежені 1973 року миколаївським водолазним клубом «Садко». Тоді на поверхню з мінзага підняли пушку і два кулемети.[6с2]

ВІДЛУННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Останніми роками все частіше море стало вимивати то артнабої, то снаряди, то гранати. Декілька років тому на берег моря хвилі винесли неушкоджену полуторку навантажену набоями часів Другої світової війни. Тому протягом останніх семи

років підрозділами ДНС ведеться активна робота з очищення дна моря та узбережжя Кінбурнської коси від вибухонебезпечних предметів. Із 3 по 11 червня 2013 р. більше 6227 одиниць вибухонебезпечного «начиння» підняли на поверхню спеціалісти-водолази 20-го аварійно-рятувального загону спецпризначення ГУ МНС України у Миколаївській області та спеціалісти з Одеської області. Роботи велись на глибині від 5 до 9 метрів з використанням спец обладнання. Усі бойові припаси, що були виявлені тоді на борту «Колхозника» були знешкоджені [6, с. 2].

Фото 13. Обстеження узбережжя Чорного моря учнями разом з рятувальниками 2019 року. Фото К. Каліни.

Із 13 до 17 травня 2019 р. піротехніки продовжили роботу по обстеженню акваторії Чорного моря (фото 13) у районі с. Покровки та розмінування мінзагу «Колхозник», залишки якого знаходяться за 200 метрів від берега. Учні нашої школи були запрошені на зустріч зі спеціалістами, під час якої пройшли навчання як треба поводитися з вибухонебезпечними

пристроями, ознайомились з обладнанням, якими користуються водолази і сапери. Одягнувши амуніцію, під керівництвом рятувальників школярі обстежили берегову лінію Кінбурнського півострова. На щастя, окрім іржавого дроту більше нічого не виявили (додатки 5, 6, 7, 8). Але враження від співпраці з рятувальниками були незабутніми.

ПОШУКОВІ ЕКСПЕДИЦІЇ УЧНІВ

1977 року на березі моря біля с. Покровка були знайдені людські кістки. Залишки зібрали і поховали на березі. З часом встановили пам'ятник.

Довгий час поховання називали могилою Невідомого моряка. Учні Покровської (нині Василівської) школи на чолі з колишнім директором Кучеренком О.Г. тривалий час вели пошуки: писали запити у Центральний військово-морський архів, вели переписку з очевидцями подій 1941 р. Учнями було встановлено, що похований невідомий матрос – це Віктор

Фото 14. Могила невідомого матроса на березі Чорного моря. Фото К. Каліни.

Прокопович Савченко, 1917 р.н., старшина 2 ст., командир відділення хіміків мінзага «Колхозник». 9 травня 2012 року у с. Покровка пройшло урочисте перепоховання В. Савченка з узбережжя на сільське кладовище [5, с. 6].

Про іншу могилу – братську, у травні 2012 р. повідомила мешканка с. Покровка Лідія Мануїлівна Щербина, яка разом зі своєю сестрою Меланією Мануїлівною Книгою та односельцем Даниїлом Федоровичем Кошовим були свідками загибелі корабля і бачили, як на берег хвилями прибило тіла двох загиблих моряків, яких вони поховали на березі. Але на даний момент точне місце братського поховання не знайдено, хоча учні школи продовжують вести пошуки.

Вивчаючи наукову літературу, ми дізналися, що з 22 вересня 1941 р. протягом трьох діб біля Ягорлицької затоки стримували ворога підрозділи 2-го Чорноморського полку морської піхоти і окремі загони моряків 2-ої бригади торпедних катерів і матроси Дунайської флотилії під командуванням полковника Матвєєва В.О.

Окопи, вириті в піщаному ґрунті були незручними, швидко обвалювалися, тому бійці різали у лощинах дерен і укріплювали стіни. Дехто обплітав окопи всередині лозою, яка росла на берегах озер. Але під час безперервних боїв більша частина піщаних окопів була засипана землею, поховавши тяжкопоранених і загиблих воїнів. У другій половині дня 24 вересня противник прорвав оборону. Моряки билися мужньо, але мусили відступати до села Покровки, аби встигнути евакуюватися на о. Тендру. Опитавши місцевих старожилів, ми дізналися, що не всі матроси змогли покинути Кінбурнський півострів, частина з них потрапила у полон. У той же день вони були розстріляні німцями ні березі Ягорлицької затоки. Коли бої припинилися, місцеві жителі знесли вбитих героїв до купи та засипали їх землею, аби «гави їм очі не клювали». На місці бою утворились невеликі кучугури піску. В народі це місце стали називати «Могилки». Знаходяться «Могилки» на межі Херсонської та Миколаївської областей на березі Ягорлицької затоки. Тому питання: хто повинен впорядкувати місце поховання? – всі роки після війни залишалось відкритим.

У 90-ті роки ХХ ст. після сильного шторму одна з могил була розмита морськими хвилями й обвалилась . На місці розлому місцевими рибалками було виявлені кістки – залишки двох моряків, які потім були перепоховані у м. Гола Пристань (додаток 18).

Під час експедиції ми обстежили місцевість, де ймовірно відбувався останній бій моряків Дунайської флотилії з ворогом. Рельєф дуже схожий на лінію оборонних споруд. Було виявлено 5 пагорбів висотою 4-5 метрів і в діаметрі до 10-14 метрів. Був оглянутий пагорб – ймовірна могила, яка була розмита під час шторму. Площа дослідженої території складає 400 кв.м. Виміри довжини та ширини ділянки проводились рулеткою (додаток 17).

Учнями знайдено кістки, каміння, декілька металевих предметів, 4 патрони, гільза від снаряду (додаток 16). Кістки були поховані на місці знахідки. Інші артефакти поповнили шкільну колекцію історичних пам'яток. З результатами експедиції були ознайомлені органи місцевого самоврядування Очаківського району Миколаївської області. На карті Кінбурнської коси були визначені координати ймовірного поховання.

Участь в експедиції змінила наше ставлення до подій майже 80-річної давнини. Ми живемо у час, коли на сході України йде війна, гинуть українські воїни. Сумна статистика показує, що є сотні зниклих без відомостей захисників України. Є, на жаль, і безіменні могили. Тому ми для себе обрали волонтерство, як пріоритетний напрямок. Ми малюємо малюнки, пишемо листи, виготовляємо власноруч сувеніри для воїнів АТО і через Очаківський військкомат, завдяки волонтерам передаємо у зону бойових дій, аби підтримувати бойовий дух наших воїнів. Несподівано для нас, наш волонтерський загін виявився за своєю діяльністю найкращим в Очаківському районі, за що був нагороджений почесною грамотою . Завдяки фінансовій підтримці з боку Покровської сільської ради Василівська школа змогла надрукувати Книгу Пам'яті Покровської сільської ради «Друга світова війна в історії Кінбурнської коси» (додаток 19).

ВИСНОВКИ

25 вересня закінчилася героїчна оборона Кінбурнської землі. Скільки загинуло бійців, ніхто не знає – відомості відсутні. Але всі вони – і ті хто загинув, і ті кому пощастило залишитися живими, чесно виконали свій обов'язок перед Батьківщиною. У той складний час у них була одна мета – вистояти і стримати ворога. І вони вистояли. Затримали. Зупинили. В історичних джерелах зазначено, що захисники Кінбурнського півострова стримували німецькі війська чисельністю 24-30 тисяч вояків. Під час експедиції учнями школи здійснена велика робота з увічненням пам'яті загиблих під час оборони Кінбурнського півострова а саме:

- вивчені Книги пам'яті Миколаївської області і встановлені імена загиблих моряків Дунайської флотилії (додаток 13);

- організована зустріч з військовослужбовцями БТК (Бази торпедних катерів) м. Очакова (додаток 9), під час якої були досліджені експонати музею військової частини, катери якої під час війни брали участь в обороні Кінбурнського півострова;

- організована зустріч з «Морськими котиками» о. Первомайський, під час якої були вивчені зразки зброї, якою воювали «майчани» у роки Другої світової війни (додаток 12);

- проведено урок мужності, який був присвячений героїчній обороні Кінбурнського півострова(додаток 10) та вшановано пам'ять загиблих героїв;

Під час експедиції у вересні відбулася зустріч з президентом клубу імені Семена Бойченка – Борисом Біликом, який на березі Дніпро-Бузького лиману провів урок мужності, присвячений «морським котикам» острова Первомайський. Під час зустрічі учні виявили бажання навчитися плавати стилем батерфляй, на що Білик охоче погодився (додаток 14,15).

Під час експедиції зусиллями учнів було обстежено 400 кв.м. території узбережжя Ягорлицької затоки – за спогадами старожилів місця ймовірного поховання моряків Дунайської флотилії, які загинули у вересні 1941р. Результати досліджень були передані до Покровської сільської ради Очаківського району Миколаївської області з пропозицією запросити спеціалістів для обстеження ймовірного місця поховання.

Учні нашої школи доглядають за пам'ятниками загиблих, за могилами невідомих героїв на кладовищах (додаток 11). Результатом нашої експедиції стало видання книги пам'яті Покровської сільської ради, яка вийшла у видавництві «Іліон» на початку 2020р.

Популяризація дослідження

1. Публікація статті «Аби імена героїв не були забуті» в газеті «Чорноморська зірка» №5 від 31 січня 2020р.
2. Видання Книги Пам'яті «Друга світова війна в історії Кінбурнської коси» у видавництві «Іліон».
3. Виступ на ІХ Всеукраїнської краєзнавчої конференції «Мій рідний край, моя земля очима сучасників». Надруковано в збірнику матеріалів ІХ Всеукраїнської краєзнавчої конференції «Мій рідний край, моя земля очима сучасників» (частина 1).
4. З нагоди святкування 75 річниці закінчення Другої світової війни у Василівській сільській бібліотеці підготована презентація результатів дослідження учнів, учасників експедиції.
5. Пошукова робота учнів-учасників експедиції 6 серпня 2020р. презентована на професорських читаннях, організованих професором Київського університету Онкович Г.В., які відбулись у Покровській школі Очаківського р-ну Миколаївської області.
6. У бібліотеці Василівської школи відкрита виставка предметів та речей часів Другої світової війни, знайдених під час експедицій.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Книга пам'яті України (Миколаївська обл.) – Том 5. – Гол. ред. Герасимов І.О. – Миколаїв: Видавництво НФ НаУКМА, 2001. – с. 396-402.
 2. Березовський О. Бойовий шлях монітора «Ударний». – Черкаси: Вертикаль, 2007.
 3. Кустова С. Кінбурнська коса. – К.: «Геопринт», 2010. – С. 121-131.
 4. Передрій П. В боях под Очаковом. Одесса «Маяк» 1989с 150-158
 5. Баранова І. Останній салют мінзага. // Чорноморська зірка. – №№ 49-50 від 21.06.2013.
- 6 Респонденти :
- 6.1. Долга Ніна Мартинівна 1922 р.н., мешканка с. Василівка під час оборонних боїв.
 - 6.2. Губницька Ганна Іванівна 1930 р.н., мешканка с. Василівка під час оборонних боїв 1941 р.
 - 6.3. Твердовська Валентина Іванівна 1928 р.н., мешканка с. Василівка під час оборонних боїв 1941р.
 - 6.4. Носков Ілля Юхимович 1925 р.н., мешканець с.Василівка під час оборонних боїв 1941р.
 - 6.5. Шинкарук Людмила Трохимівна 1935 р.н., мешканка с. Василівка під час оборонних боїв 1941 р.
 - 6.6. Щербина Лідія Імануїлівна 1922р.н., мешканка с. Покровка часу оборонних боїв 1941р.
- 7 Архів шкільного музею с. Геройське Голопристанського р-ну Херсонської обл.
 - 8 Сімейний архів Агафонова Г.М. сільського голови Покровської сільради.

Додаток 1. Учні-члени експедиції записують спогади Іванової Н.І. 1930 р.н. про оборонні бої 1941 р. на Кінбурнській косі. Фото В. Агафонові 2020 р.

Додаток 2. Учні-члени експедиції записують спогади Губницької Г.І. та Шинкарук Л.Т. про оборонні бої 1941 р. на Кінбурнській косі. Фото Агафонові В. 2020р.

Додаток 3 .Учні-члени експедиції відвідують Геройську школу Голопристанського р-ну Херсонської обл. Фото Твердовського В. 2020р.

Додаток 4. Учні-члени експедиції у музеї Геройської школи ознайомились з експонатами, які розповідали про життя Федотова Ф. Фото Твердовського В. 2020р.

Додаток 5. Учні-члени експедиції Василівської ЗОШ І-ІІІ ст. під час зустрічі з піротехніками. Фото Агафонової В. 2019р.
(На задньому плані, у морі, працюють водолази , розмінують мінзаг «Колхозник»)

Додаток 6. Начальник групи підводного розмінування Шликов А. навчає учнів правилам користування аквалангом. Фото Твердовського В. 2019 р.

Додаток 7. Обстеження узбережжя Кінбурнської коси учнями-учасниками експедиції відбувається під чітким контролем начальника групи підводного розмінування . Фото Твердовського В. 2019р.

Додаток 8 Учні-учасники експедиції під наглядом рятувальників готуються до обстеження узбережжя. Фото Твердовського В. 2019р.

Додаток 9 . Учні-учасники експедиції відвідали музей бойової слави бази торпедних катерів м. Очакова. Фото Твердовського В. 2019 р.

Додаток 10. Учні-учасники експедиції зустрілись з Шинкарук Л.Т. 1935 р.н. жителькою с. Василівка та Передрієм М.В.– прикордонником Збройних сил України на уроці мужності, присвяченому річниці визволення Кінбурнської коси від нацистських загарбників. Фото Агафонові В. 2020р.

Додаток 11. Учні-учасники експедиції зафіксували і навели порядок біля пам'ятників загиблим воїнів під час Другої світової війни у с. Василівка. Фото Агафонові В. 2020р.

Додаток 12. Учні-учасники експедиції зустрілись з військовими о. Майський з метою ознайомитися зі зразками зброї 1941 р. Фото Агафонові В. 2019р.

Додаток 13. Учні-учасники експедиції шукають інформацію про загиблих моряків у Книгах Пам'яті . Під час експедиції було опановано 15 томів Книг Пам'яті .

Додаток 14 . Білик Б.І.,президент клубу ім.Семена Бойченка проводить навчання з плавання з учнями –учасниками експедиції. Фото Агафонові В. 2019р.

Додаток 15. Учасники експедиції зустрілись з президентом клубу ім. Семена Бойченка Біликом Борисом Івановичем, який розповів про мужність захисників о. Майський у 1941 . Фото Твердовської Л. 2019 р.

Додаток 16. Знахідки учнів на місці останнього бою моряків Дунайської флотилії. Фото Агафонові В. 2020р.

Додаток 17. Обстеження території, де, за спогадами старожилів, відбувся останній бій моряків Дунайської флотилії 22-25 вересня 1941 р. Фото Агафонові В. 2020 р.

Додаток 18. Обстеження учасниками експедиції обвалу могили, де знайдено залишки 2-х моряків. Фото Агафонові В. 2020 р.

Додаток 19. Учні-учасники експедиції презентують в стінах рідної школи Книги Пам'яті Покровської сільської ради «Друга світова війна в історії Кінбурнської коси». Фото Твердовської Л. 2020р